הלכות ערלה

ילקוט יוסף

מתוך ילקוט יוסף, מאת הרב יצחק יוסף.
הטקסט נלקח מאתר «ילקוט יוסף חינם – האתר להפצת יהדות» (yalkut.info).
זכויות היוצרים על הטקסט שמורות לבעליהן. הקובץ נועד ללימוד בלבד ואינו למכירה.
geulaquiz.com

סימן רצד – פרק א׳ – יסודות הלכות ערלה

א נאמר בתורה וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל, וערלתם ערלתו את פריו, שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל, ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש הלולים לה׳, ובשנה החמישית תאכלו את פריו וגו׳. ופירשו חז״ל שצריך למנות שלש שנים מעת נטיעת האילן, שכל הנוטע, בין נוטע ענף בין זורע גרעין, כל הפירות שיהיו בעץ בתוך שלש שנים הרי הם אסורים באכילה ובהנאה לעולם. ואיסור ערלה הוא לג׳ שנים, ואין שנים אלו נמנות מיום ליום ומשנה לשנה, אלא פעמים שבפחות מג׳ שנים, נחשב כג׳ שנות ערלה, וכאשר יבואר להלן פרק ג׳. ובשנה הרביעית אין הפירות מותרים באכילה אלא לאחר הפדיון, וכאשר יבואר להלן פרק יא. [ילקוט יוסף ספר על הלכות ערלה פרק א׳ ס״א]

ב ערלה נוהגת בכל מקום, בין בארץ בין בחוץ לארץ, [אלא שבארץ ישראל דין ערלה הוא ממקרא מפורש בתורה, ובחוץ לארץ דין ערלה הוא מהלכה למשה מסיני]. וכן ערלה נוהגת מן התורה בכל זמן, בין בזמן שבית המקדש היה קיים, ובין בזמן הזה. [ילקו״י ערלה פרק א׳ ס״ב]

ג ערלה נוהגת בין בפירות של ישראל ובין בפירות של גוי. ואף גוי שנטע אילן לעצמו, אין לקנות ממנו פירות ערלה, שהם אסורים באכילה ובהנאה. [ילקו״י על הלכות ערלה פרק א׳ ס״ג]

ד פירות של ערלה אסורים בהנאה, ודינם בשריפה. ויש אומרים שאין חייבים לשורפם אלא מחשש שמא יבוא לאוכלם, או ליהנות מהם, אבל אין מצוה בשריפתם, אלא די שישמידו אותם בכל אופן שהוא, כדי שלא יבואו לידי תקלה לאוכלם. ויש אומרים שיש מצוה לשורפן. והמשקין שלהן יקברו, מפני שאי אפשר לשרוף משקין. וכן פירות שיש בהם מיץ ואי אפשר לשורפן, יאבדם באופן אחר. ומיהו לכולי עלמא רשאים לתלוש את הפירות של הערלה כשהן עדיין בוסר, ולאבדם בלא שריפה, וכן רשאים להפיל את הפרחים של הפירות, אחר שעדיין לא חל על זה דין ערלה. [ילקוט יוסף על הלכות ערלה פרק א׳ ס״ד]

ה ערלה אסורה באכילה ובהנאה. ומכל מקום אין האיסור חל אלא על הפירות, אבל לא על העץ עצמו, או על הענפים. וכן אין דין ערלה חל אלא על פירות אילן, אבל לא על ירקות ועשבים. וגדר אילן וירק ראה להלן פרק ה׳. [ילקוט יוסף על הל׳ ערלה פ״א ס״ה]

ו ספק ערלה בארץ ישראל אסור, ובחוץ לארץ מותר. וראה להלן פרק י׳ מה שהארכנו בדין הספיקות בערלה. [ילקו״י ערלה פרק א׳ ס״ו]

פרק ב – איסור הנאה מערלה – שימושים האסורים בפירות ערלה

א כל הפירות האסורים משום ערלה, הרי הם אסורים הן באכילה והן בהנאה. ואיסורם איסור עולם, אפילו אם ישאיר אותם אצלו עד אחר ג׳ שנים. וכן אסור למוכרם לגוי, או להחליף אותם בפירות אחרים של הגוי, או ליתנם במתנה לגוי. [ויש אומרים שגם ערלה בחוץ לארץ אסורה בהנאה]. [ילקו״י ערלה פרק ב׳ ס״א]

ב אסור להשתמש בפירות של ערלה, בשמנם או בקליפתם כחומר גלם להכנת צבע, או כחומר דליקה. וכן אסור להכין צבע מאכל מקליפי ערלה. [ילקו״י ערלה פרק ב׳ ס״ב]

ג אם עבר וצבע את קרקע הבית מפירות של ערלה, אף על פי שעבר על איסור הנאה מפירות של ערלה, מכל מקום יש אומרים שמותר לו לדור בביתו. [ילקו״י ערלה פרק ב׳ ס״ג]

ד בגד שצבעו אותו בצבע העשוי מפרי של ערלה, אין ללובשו, ונאסר בהנאה. ואין למוכרו אף לגוי, גם אם יפרש שמוכרו חוץ מדמי איסור שבו, שמא ימכרנו לישראל. ואם אין הצבע מתקיים בבגד לאורך זמן, אין בזה איסור הנאה מערלה. [ילקו״י ערלה פרק ב׳ ס״ד]

ה וכן אם עשה כלים מקליפי ערלה, אין ליהנות מכלים אלה, ואותם כלים אסורים בשימוש, אף אם ישליך דמי ההנאה לים המלח. וכן אין למוכרם או ליתנם אפילו לגוי. וכן קערות שבישלן היוצר בקליפי ערלה, אסורים בהנייה. [ילקו״י ערלה פרק ב׳ ס״ה]

ו גט שכתבו על איסורי הנאה כשר. ויש אומרים שאם כתב גט על קליפות של אגוזי ערלה, ונתנו ליד האשה, אינו גט, דערלה שונה משאר איסורי הנאה, מאחר דערלה דינה בשריפה וכל העומד לישרף כשרוף דמי. ויש חולקים ואומרים דהוי גט. [ילקו״י ערלה פ״ב ס״ו]

ז שמן של ערלה אסור להדליק בו את הנר. וגם נר של שבת ושל יום טוב אין להדליק משמן שנעשה מזיתים של ערלה. [ילקו״י ערלה פרק ב׳ ס״ז]

ח לכתחלה אין להדליק נר חנוכה בשמן של ערלה. אך אם אין לו שמן אחר, ידליק בשמן של ערלה, ולא יברך. ובאופן כזה אין ליהנות מהנר לאחר חצי שעה מההדלקה. [שהרי אחר חצי שעה שנגמרה המצוה מותר ליהנות מנר חנוכה]. וכן מותר השמן שבנר יזהר שלא ליהנות ממנו, אחר שהוא שמן של ערלה. וגם יזהר שלא ידליק את נר השמש משמן של ערלה, אחר שהוא עשוי לשם הנאה. [ילקו״י ערלה פרק ב׳ ס״ח]

ט יש אומרים דאף שערלה אסורה בהנאה, מכל מקום מותר לטייל בפרדס שיש בו אילנות עם פירות של ערלה, אף שמתכוין ליהנות מהסתכלות בפירות הגדלים בעצי הערלה. ויש חולקים ואומרים שאסור להתכוין ליהנות מראיית נוי הפירות של ערלה. ויש המחלקים בזה ואומרים דבפירות שעיקרם לנוי, כגון עצי מאכל ננסיים הניטעים בעציצים לנוי, [וניטעו גם על דעת לאכול הפירות שאז נוהג בהם דין ערלה], אסור להתכוין ליהנות מיופיים של פירות ערלה, אבל מהפרחים מותר ליהנות, שאין בהם דין ערלה. ורק בפירות שעיקרם למאכל, מותר ליהנות מיופיים. ועל כל פנים שתילים שניטעו במיוחד לשם נוי בלבד, ולא לאכול הפירות כלל, כמו שנוטעים עצי דקל ברחובות קריה לנוי, בלאו הכי אין דין ערלה נוהג בהם, אחר שהדבר ניכר שלא ניטעו לאכילה. [ילקו״י ערלה פרק ב׳ ס״ט]

י אילנות שיש בהם פירות של ערלה, אסור לכוין להריח בפירות, דאף שאותן פירות עומדים לאכילה, מכל מקום בכלל איסור הנאה הוא שלא ליהנות מריח של איסורי הנאה. וכל שכן שאסור לברך על הנאת הריח מפירות של ערלה. אבל קודם שיצאו הפירות באילן, מותר ליהנות מריח הפרחים של האילן, שאין ערלה אלא בפירות. ויש אומרים שרק אם הפרי עומד גם לשם ריח, אסור להריח בו בשנות ערלה, [שנוהג בו דין ערלה, אחר שעומד גם לאכילה. או שנטעו לשם ריח ולא ניכר הדבר]. אבל בפרי העומד לאכילה, מותר להריח בו. אולם לדינא יש להחמיר ולא להריח בכל פרי של ערלה, כל שיש בו ריח טוב, ובפרט שרגילים לברך עליו הנותן ריח טוב בפירות. [ילקו״י ערלה פרק ב׳ ס״י]

יא אילן פירות שניטע בגינות רק כדי ליהנות מריח הפרי, ולא לשם אכילת הפירות, פירות אלו מותרים באכילה מיד, ואין ערלה נוהגת בהם, מאחר שנטע את האילן לצורך הריח ולא לשם אכילה כלל. והוא שיהיה ניכר שניטע לשם ריח ולא לשם אכילת הפירות. ויש חולקים ואומרים דרק אם כוונתו להריח את העלים, אין בו דין ערלה, אבל אם כוונתו לריח הפירות עצמם, יש בו דין ערלה. ויש אומרים דדוקא בפירות שאינן טובים לאכילה כל כך, אין בהם איסור ערלה. אבל פירות הטובים וראויים לאכילה, יש לנהוג בהם דין ערלה. [ילקו״י על הלכות ערלה סימן רצד, פרק ב׳ סי״א].

יב יש אומרים שאין לתלות פירות של ערלה בסוכה, לנוי סוכה, דחשיב כנהנה מאיסורי הנאה, ויש חולקים ומקילין בזה. וכן עיקר לדינא. [ילקו״י על הל׳ ערלה פרק ב׳ סעיף יב]

יג יש אומרים שאסור לזרוק לפני החתן והכלה פירות של ערלה, משום ביזוי אוכלין, שזורקן במקום שבאים לידי בזיון, כגון במקום רפש וטיט. [וגם במקום נקי צריך אחר כך לכבד אותם שלא ידרכו עליהם]. אבל לדעתם אין לאסור בזה משום הנאה מפירות של ערלה, אחר שאינו נהנה מגוף הפרי. ולכן במקום שאין רפש וטיט והפרי של ערלה עטוף בנייר באופן שלא יבוא לידי בזיון, מותר לשחק בפרי זה ולזורקו לפני חתן וכלה, ובתנאי שיכבדו את הפירות לאחר מכן. ובפירות רכים, כמו תאנים וכדו׳ אין לזורקן לפני החתן והכלה. ויש חולקים ואוסרים משום שנמאסים בזריקתן, וגם משום הנאה מפירות של ערלה. ולכן אותן הנוהגים לזרוק פרי אחד, ולקבל בידו השניה את הפרי השני, בלי שיגעו זה בזה, אין להקל בזה בפרי של ערלה, מפני שהוא רוצה בקיומו. ולדינא העיקר כסברא ראשונה להקל בזה. [ילקו״י ערלה פרק ב׳ סי״ג]

יד יש אומרים שאסור לעשות מחקר מדעי בפירות של ערלה, אחר שנהנה מאיסורי הנאה. ויש מתירים בזה מאחר שאינו נהנה בהנאה ישירה מהפרי, ואין זה בכלל הנאה. [ילקו״י ערלה פרק ב׳ סעיף יד]

טו אסור ליתן פירות של ערלה לפני בהמתו, אחר שפירות אלו אסורים בהנאה. ויש אומרים שמותר ליתן פירות של ערלה לבהמה או לכלב שאינם שלו, או של הפקר, דאף שפירות ערלה אסורים בהנאה, מכל מקום מאחר ואין הבהמה שייכת לו, אין בזה איסור הנאה. [ורק בחמץ בפסח החמירו בזה]. ויש חולקים ואומרים שהאיסור הוא גם בבהמה של הפקר, או שאינה שלו, וכדין חמץ שאסור ליתנו אף לבהמת הפקר. וכן נראה עיקר להחמיר גם בערלה. [ילקו״י ערלה פרק ב׳ סעיף טו. וע״ע ביביע אומר חלק י׳ דף שנה טור א׳]

טז מותר להתרפאות בפירות של ערלה שלא כדרך הנאתן, וכגון לעשות מהן משחה או תרופה, בין לחולה שיש בו סכנה, ובין לחולה שאין בו סכנה. אבל אסור להתרפאות על ידי אכילת פירות של ערלה, שזו נקראית הנאה כדרכה. אלא אם כן בחולה שיש בו סכנה. [ילקו״י ערלה פרק ב׳ סעיף טז]

יז תרופה העשויה ממיץ הנסחט מקליפת פרי הפאפיה, אין לחוש בזה משום ערלה, אחר שבלאו הכי אין דין ערלה בפאפיה. [ילקו״י ערלה פרק ב׳ סעיף יז]

יח פירות ערלה שנפסלו ממאכל אדם, עדיין אסורים בהנאה. אבל אם שרף את הפירות מותר לו ליהנות מהאפר. [ילקו״י ערלה פרק ב׳ סעיף יח]

יט סבון שנודע שעשו אותו מפירות של ערלה, אסור לבריא להתרחץ בו, אף שהוא פגום, אחר דאיסור ערלה הוא גם איסור בהנאה. אך חולה אף שאין בו סכנה, מותר לו לרחוץ בסבון של איסור לרפואתו, כשיש צורך בכך, דהוי שלא כדרך הנאתו, [שהדרך לסוך בשמן ולא בסבון]. וגם אין זו סיכה. [ילקו״י ערלה פרק ב׳ סעיף יט]

כ פירות של ערלה אין אפשרות להתירם על ידי שיפדה אותם בכסף, או לחללם על פרי אחר וכפי שנוהגים כן בפירות מעשר שני, ובפירות נטע רבעי, אחר שאיסור ערלה הוא איסור עולמי, ופירות אלו אסורים באכילה ובהנאה לעולם. [ילקו״י ערלה פרק ב׳ ס״כ]

כא כבר נתבאר שאסור למכור לגוי פירות של ערלה, ואם עברו ומכרו פירות של ערלה לגוי, אף שהגוי שילם תמורת הפירות, עם כל זה הפירות נשארו באיסורם, ואסור לישראל אחר לאוכלם לעולם. ואם מכרם לגוי, או החליפם בפירות אחרים, יש אומרים שהדמים אסורים, ואין לו לעשות בהם שום שימוש. אך אם הלך וקנה בדמים אלה חפצים, מותר להשתמש באותם חפצים וליהנות מהם, שלא אסרו את חליפי דחליפי הערלה. ויש אומרים דחליפי חליפין של ערלה נמי אסורים. ויש אומרים שהדמים ושאר חליפי ערלה מותרים, שאין ערלה תופסת דמיה. וכן עיקר לדינא לדידן. [ילקו״י ערלה פרק ב׳ סעיף כא]

כב מי שלא ידע שהפרי הוא של ערלה ומכר הפרי ולקח דמים, ואחר כך נודע למוכר שמכר ערלה, לדעת מרן השלחן ערוך בלאו הכי הדמים מותרים, ואינם אסורים בהנאה. [ויש מי שרצה לומר דבזה לכולי עלמא הדמים מותרים לו, כיון שכל האיסורים אין הדמים נתפסים רק מטעם קנס, וכאן כל זמן שלא ידע הוי היתר גמור ולא שייך קנס. אך דחו סברא זו]. [ילקו״י שם פ״ב סעיף כב]

כג המקדש אשה בפירות ערלה, אינה מקודשת, אחר שלא נתן לה דבר ששוה פרוטה. [ולגבי ערלה בחו״ל, ראה לעיל פרק א]. אבל אם מכר את הפירות לגוי, או שמכרן לישראל והודיעו שאלו פירות ערלה, וקידש אשה בדמים שקיבל תמורתן, מקודשת. [שם פ״ב סעיף כג]

כד מי שקנה מחבירו קרקע או איזה חפץ, ושילם לו בפירות של ערלה, אין הקנין תופס, שהרי לא שילם לו כלום. [ילקו״י ערלה פרק ב׳ סעיף כד]

כה אסור לטלטל פירות של ערלה בשבת, שרק דבר המותר בהנאה ואסור באכילה, כגון נבילה, מותר לטלטלו בשבת, אחר שראוי לאכילה לבהמה ולעוף שברשותו. או שראוי לגוי. אבל פירות ערלה שאסורים בהנאה, ואסור גם ליתנם לגוי או לבהמתו, אסור לטלטלן בשבת. ובספק ערלה, או ספק שאר איסורי הנאה, מותר לטלטלן בשבת כדי לשאול חכם אם הם מותרים בהנאה או לא, וכגון שנתעורר לו ספק בבשר בחלב וכדומה. ומותר לטלטל בשבת מוצרי מזון שיש להם הכשר מרבנות. או שוקולד עם אבקת חלב עכו״ם. וכן מותר לטלטל בשר שאינו מבושל. אבל אין לטלטל בשבת מים היוצאים מן המזגן. וכן מותר להוסיף מים למצנן אויר בשבת. [ילקוט יוסף ערלה פרק ב׳ סעיף כה. ובהערה שם מבואר, דאמרינן ספק דרבנן לקולא גם כשרוב האחרונים פסקו לאסור ומיעוט פסקו להיתר].

כו פרי של ערלה שנתערב בפירות אחרים המותרים באכילה, יש אומרים שמותר לברור בשבת את הפרי האסור באכילה מתוך שאר הפירות, ודינו כבורר במין אחד שמותר. ויש חולקים ואומרים שאין לברור בשבת את הפרי מתוך שאר הפירות, דאף על פי שאין בורר במין אחד, מכל מקום ברירת דבר האסור באכילה ובהנאה מתוך פירות אחרים, חשיבא כבורר בב׳ מינים. [ילקו״י ערלה פרק ב׳ סעיף כו]

כז אסור ליקח פרי של ערלה ולנוטעו כדי שיצמיח אילן. ואם עבר ונטע, מותר להשתמש בשתילים, וכן הפירות שיוצאים ממנו מותרים. אולם מותר ליטע ענף מאילן של ערלה, שאין ערלה נוהגת אלא בפירות. [ילקו״י ערלה פרק ב׳ סעיף כז]

כח אסור להטמין פירות של ערלה בקרקע לשם זיבול. אבל מותר להשליכם על הקרקע כשאינו מתכוין לזיבול. [ילקו״י ערלה פרק ב׳ סעיף כח]

כט מותר לברך ברכת האילנות [בחודש ניסן, או בתחלת חודש אייר כשעדיין יש פרחים באילני מאכל] על עצי ערלה שהם בתוך שלש שנים לנטיעתם, כיון שסוף סוף לא ניטעו באיסור. ואילנות המורכבים מין בשאינו מינו לכתחלה יש להורות לכל שואל, שלא לברך עליהם, אחר שקיומם נגד רצון הבורא, ואין לברך ולהודות להשי״ת על כך. [ילקו״י שם פ״ב סכ״ט].

ל מי שבירך על פרי חדש ברכת הנהנין וברכת שהחיינו, ואחר כך נתברר לו שהיה זה פרי של ערלה, עלה לו לברכת שהחיינו, ואם יאכל שוב מפרי זה, אין לו לברך שהחיינו. [שם].

פרק ג׳ – כיצד מונין שנות ערלה

א כבר ביארנו לעיל ששלש שנות ערלה אין מונים אותם משעת נתינת הפירות, אלא משעת קליטת האילן בקרקע אחר הנטיעה, שנאמר: ונטעתם וגו׳ שלש שנים לא יאכל וגו׳. ואם האילן לא נתן פירות בשנה הראשונה, יש לו למנין שנות ערלה עוד שתי שנים אחרות. ואם גם בשנה השניה העץ לא נתן פירות, יש לו למנין שנות ערלה עוד שנה אחת. ואם גם בשלישית לא נתן פריו, פירות האילן יצאו מדין ערלה לבד, שכבר עברו שלש שנים מעת נטיעתו. אך עדיין יש להם דין נטע רבעי. [ילקו״י ערלה פרק ג׳ ס״א]

ב שלש שנות ערלה האמורות בתורה אינם שלש שנים תמימות הנמנים מיום ליום, אלא פעמים שאינו אלא שתי שנים וכמה חודשים, ופעמים שהם יתרים על שלש שנים. כיצד? שתיל או זרע של עץ שניטע [או שנזרע] עד ט״ו באב תשס״א, [קודם יום ט״ז באב תשס״א, שיש ארבעים וארבעה יום עד לראש השנה תשס״ב], ימים אלו נחשבים כשנה, דשלשים יום בשנה חשובים כשנה, ושבועיים לקליטת הנטיעה, דהיינו י״ד יום, ומונה עוד שנתיים להשלמת שלושת השנים, שהם: תשס״ב, ותשס״ג. ובשנת תשס״ד אין הפירות מותרים מיד בראש השנה, אלא ט״ו בשבט הוא ראש השנה לאילנות, ולכן כל הפירות

שיחנטו עד ט״ו בשבט תשס״ד, אסורים בהנאה מטעם איסור ערלה, אף על פי שנגמרים לאחר מכן. ורק הפירות שיחנטו בשנת תשס״ד לאחר ט״ו בשבט, עד ט״ו בשבט תשס״ה, אין עליהם דין ערלה, אלא דינם של פירות אלו הם כפירות של נטע רבעי, [ראה להלן דינם]. אבל שתיל או זרע של עץ שניטע או נזרע אחר ט״ו באב [החל מט״ז באב], הימים שלפני ראש השנה אינם נחשבים במנין, וראה להלן סעיף ד׳. [ילקו״י ערלה פ״ג ס״ב]

ג הנוטע בט״ז באב תש״ס, אין שנת תש״ס עולה לו, ואין אומרים מקצת היום ככולו שתעלה לו השנה בסופה. [ילקו״י ערלה פרק ג׳ ס״ג]

ד כבר נתבאר שאם נטע האילן בט״ז אב תש״ס או לאחר מכן, אין הימים שעד ראש השנה עולים בחשבון שלש שנים לענין דין ערלה, אלא מונה שלש שנים תמימות, שהם מראש השנה תשס״א, שנת תשס״ב, ושנת תשס״ג, וכל הפירות שיחנטו מיום א׳ בתשרי תשס״ד והלאה יש עליהם דין ״פירות רבעי״ בלבד. ובאופן כזה, מיום א׳ בתשרי תשס״ה כל הפירות שיחנטו לאחר מכן הרי הם חולין גמורים. ואין ט״ו בשבט קובע בזה כלל. כי דוקא בנטיעה שהקלנו עליה בתחלה, לומר שכל שעברו עליה מ״ד יום עלתה לה שנה, לפיכך החמרנו עליה בסופה להמתין עד ט״ו בשבט, מה שאין כן בנטיעה זו. [ערלה פ״ג ס״ד]

ה אם נסתפק אם נטע עד ט״ו באב, או אחר ט״ו באב, אם זה בארץ-ישראל לדידן שקבלנו הוראות מרן השלחן ערוך יש להחמיר לאסור את הפירות מספק משום ערלה עד סוף שנה רביעית, ואין לנו להקל שתהא אותה שנה שנטע בה עולה לו מן המנין, שספק איסור תורה להחמיר. ובחוץ לארץ יש להתיר בכהאי גוונא. [ילקו״י ערלה פרק ג׳ ס״ה]

ו אם נטע בימים שבין ראש השנה עד יום ט״ו בשבט, מונה י״ד יום לקליטה, ואחר כך מונה ג׳ שנים תמימות מיום ליום, ואין צריך להמתין עד יום ט״ו בשבט. ואף על פי שיש מחמירים בזה להמתין עד ט״ו בשבט בכל אופן, העיקר כסברא ראשונה. [ילקו״י ערלה פ״ג ס״ו]

ז מנין שנות ערלה בשנים מעוברות הוא כבשנים פשוטות. [ילקו״י ערלה פרק ג׳ ס״ז]

ח מטע לימונים שכידוע הרבה מפירותיו חונטים קודם ט״ו בשבט, והוא בשנתו הרביעית [באופן שהקלנו בתחלה כמבואר בסעיפים ב-ד], ועל פי ההלכה כל הפירות שחונטים קודם ט״ו בשבט הם עדיין קיימים באיסורם איסור ערלה, ומה שלאחר ט״ו בשבט כבר יצא מדין ערלה והוא נטע רבעי, אלא שלפני ט״ו בשבט יוצאים רק הפרחים, ואולי גם תחילתו של הפרי, מעיקר הדין אין הסמדר אסור בערלה, דלא אזלינן בתר סמדר למנין שנות הערלה. וגם הפרי שנעשה אחר כך מהסמדר מותר. ומיהו הבוסר אסור והוא זה שקובע למנין שנות הערלה. והמחמיר לאסור גם הסמדר, וכן לקבוע את שנות הערלה על פי הסמדר, תבא עליו ברכה. ובהגדרת ״סמדר״, העיקר לדינא שהסמדר הוא כשנפתח הפרח שממנו יוצא הפרי, וכמו התפרחת של פרי הדר. ובעלי גינות קטנות שיש להם עץ או שנים, ואין זה עיקר פרנסתם, טוב שיחמירו לחוש בזה ולאסור הסמדר. ואם נפתחו הפרחים לפני ט״ו בשבט של שנה רביעית, יש לאסור אותם פירות. ומשקין או מרקחת הנעשים מפריחה של ההדרים הנקרא אזה״ר, יש להחמיר ולאסור להם. [ילקו״י ערלה פ״ג ס״ח]

ט כדי למנוע תערובת פירות ערלה ונטע רבעי על העץ, על החקלאי לעבור בסמוך ליום ט״ו בשבט של השנה השלישית על כל המטע המניב שברשותו [כגון הלימונים], ולהוריד את כל הפריחות שכבר נפתחו, שכל עוד ולא נפתחו אין שם סמדר עליהם, ובכך מובטח לו שכל הפירות שיניבו העצים שייכים הם לשנה הרביעית. [ילקו״י ערלה פרק ג׳ ס״ט]

פרק ד׳ — נטיעות הפטורות מאיסור ערלה

א אף באילן העושה פירות אם נטעו אותו שלא לצורך אכילה כלל, אלא להיות גדר לשדה, או בשביל העצים לשרפן, או לצורך בנין, אין בו דין ערלה. והוא שיהיה ניכר שאינו לצורך אכילה כלל, כגון אם נטע את האילנות לצורך עצים לשריפה צריך שיטע אותן רצופים, ולא ירחיק בין אילן לאילן כדרך שעושה כשדעתו ליטע למאכל. ואם נטע את האילנות לצורך עצים לבנין, צריך שיהיה משפה הענפים כדי שיתעבו. ואם נטען לשם גדר צריך שיטע אותן במקום שצריך לגדור. ואם אין שום היכר שנטען לצורך גדר וכדומה, לא נאמן לומר שלא היתה כוונתו לפירות, וחייב בערלה. [ילקו״י ערלה פרק ד׳ ס״א]

ב הנוטע אילן מאכל לשם גדר, יש אומרים שצריך שהאילן יהיה ראוי להיות גדר. וכן אם נוטע אילן לשם עשיית עצים, צריך שאילן זה יהיה ראוי לעצים. אבל אם אינו ראוי לגדר, אף שנטעו לגדר וסייג, חייב בערלה. ויש שאין מחלקים בזה, וכל שניכר שהוא לגדר וסייג נפטר מערלה. וכן נראה שהוא דעת מרן השלחן ערוך. [ילקו״י ערלה פרק ד׳ ס״ב]

ג אילן שנטע אותו בחלקו לשם גדר, או לעצים, וחלקו האחר נטעו לשם הפירות, וכגון שצידו הפנימי ניטע לפירות, וצידו החיצוני ניטע לשם גדר, או ההיפך, את שלצורך אכילה חייב והשאר פטור. ויש אומרים דצריך שיהיה ניכר על כל העץ שאין מטרתו לאכילת הפירות, אלא לגדר, וכגון שנשתל בפירצה שבגדר. ויש אומרים דאין צריך שיהיה ניכר על כל העץ. ודברי סברא ראשונה נראים יותר. [ילקו״י ערלה פרק ד׳ ס״ג]

ד אם נטע את האילן לשם מאכל, ואחר כך חזר בו וחשב עליו להיות גדר לשדה, או בשביל העצים לשורפן או לבנין, הפירות חייבים בערלה. ואם חשב בשעת הנטיעה שהעץ ישמש לגדר וסייג, או לצורך עצים, וכעבור שנתיים נמלך בדעתו והחליט לקיימו לצורך אכילת הפירות, הרי הפירות שיגדלו משעה שנמלך חייבים בערלה, אך מונין את שנות הערלה משעת הנטיעה ולא משעה שנמלך. ואם נמלך אחר שעברו שנות הערלה, [סוף שנה שלישית], אין הפירות חייבים בערלה. ואין בו דין נטע רבעי, שאין דין נטע רבעי בלא ערלה. [שם פ״ד סעיף ד׳]

ה עצי מאכל הניטעים לשם נוי בלבד, ולא ניטעו לשם מאכל, כגון עצי זית או עצי דקל הניטעים בשדרות ובגנים ציבוריים, אינם חייבים בערלה. ולכן תמרים שנופלים מאותם עצי דקל הניטעים לשם נוי בשדרות ובגנים ציבוריים, מותר לאוכלן אף אם ברור לנו שהם בתוך שנות ערלה. והיינו באופן שלא נתכוונו בנטיעה לשם הפירות לנוי, אבל אם נטעו את הדקל גם לשם הפירות, שהפירות יהיו לנוי ויופי, יש אומרים שחייב בערלה, דסוף סוף כוונתו לפרי, ויש אומרים דכיון שמטרתו לנוי אין בזה חיוב ערלה. ויש להחמיר בזה בארץ ישראל. [ילקו״י ערלה פרק ד׳ ס״ה]

ו אם נטע אילן מאכל, וכל כוונתו היתה רק לשם הריח, ולא היתה כוונתו אלא לעץ ולענפים, ולא לפירות כלל, אין בו דין ערלה. והיינו דוקא בנוטע אילן מאכל בגן שיש בו הרבה ורדים וריחות טובים, או שנוטעו בשדרות ברחובות קריה, דבזה ניכר שנוטע את האילן רק לשם ריח ולא לשם אכילת פירותיו. [ילקו״י ערלה פרק ד׳ ס״ו]

ז עץ אתרוג שניטע לשם מצות ארבעת המינים, אף שלא נטעו לשם אכילת פירותיו, האתרוג חייב בערלה ובנטע רבעי. [ילקו״י ערלה פרק ד׳ ס״ז]

ח עץ תמר שניטע רק לצורך לולביו, לקיים בהם מצות ארבעת המינים, אף על פי כן התמרים חייבים בערלה וברבעי. אבל בלולבים של שנות ערלה מותר להשתמש אפילו כשהעץ ניטע לשם הפירות למאכל, דרק הפירות אסורים בערלה, ולא הלולבים. [פ״ד ס״ח]

ט עץ זית שניטע להפקת שמן להדלקה, ואפילו לשם הדלקה של מצוה, חייב בערלה וברבעי. [ילקו״י ערלה פרק ד׳ ס״ט]

י הנוטע בקרקע שלו אילן מאכל לצורך הרבים, שכל הרוצה יכול ליטול מפירות אלו, חייב בערלה. ובחוץ לארץ יש פוטרים את הפירות מערלה, ויש שאין מחלקים בזה בין ארץ ישראל לחוץ לארץ. [ילקו״י ערלה פרק ד׳ ס״י]

יא הנוטע אילן של פירות ברשות הרבים, בין אם נטע את האילן לצורכו, ובין אם נטעו לצורך הרבים, הפירות חייבים בערלה ובנטע רבעי. והדין כן בין בארץ ישראל ובין בחוץ לארץ. [ילקו״י ערלה פרק ד׳ ס״יא]

יב אילן מאכל שעלה מאליו ברשות היחיד, או ברשות הרבים במקום ישוב, בלא נטיעת אדם, חייב בערלה. אבל אילן שעלה מאליו במקום טרשים [סלעים חזקים וקשים, והיינו במקום מדבר], פטור מן הערלה. ובזה אפילו אם נטעו את האילן, כיון שאינו במקום ישוב פטור מן הערלה, והוא שלא יטפל בו כמו שמטפל בפירותיו, עד שמביאם לישוב, אבל אם היה עושה בהם טיפול חייב בערלה. ויש אומרים שבאילן שעלה מאליו ברשות הרבים, צריך שתהיה דעת הרבים מסכמת שהעץ יעמוד לשם אכילת פירותיו, שרק אז הפירות חייבים בערלה. אבל אם אין דעת הרבים מסכמת שהעץ יעמוד לשם אכילת פירותיו, העולה מאליו ברשות הרבים פטור מן הערלה. ולדעת מרן השלחן ערוך נראה דהעולה מאליו במקום ישוב, אפילו ברשות הרבים, בכל אופן חייב בערלה. [שם פ״ד סעיף יב]

יג יש אומרים שאם נפל גרעין וצמח שם אילן, לא נחשב כעולה מאליו ורק אם יעלה עץ מתוך הגזע, נחשב כעולה מאליו. אבל לדינא גם נפילת גרעין נחשב כעולה מאליו. [ילקו״י ערלה פרק ד׳ סעיף יג]

יד גזל קרקע ונטע בה, חייב בערלה, בין נטע לפני היאוש ובין נטע אחר היאוש. [שם יד]

טו המקדיש קרקע לבית כנסת, או לצורך צדקה, ואחר כך נטע בו אילן פירות, הפירות חייבים בערלה. וכל שכן אם נטע את האילן ואחר כך הקדיש את הקרקע והאילן לבית הכנסת, שהפירות חייבים בערלה. [ילקו״י ערלה פרק ד׳ סעיף טו]

טז הנוטע בתוך הבית, וכן הנוטע על הגג שמלאו בעפר, חייב בערלה. [ילקו״י ערלה פ״ד סט״ז]

יז הנוטע אילנות של מאכל בספינה, חייב בערלה. [ילקו״י ערלה פרק ד׳ סעיף יז]

יח יש אומרים שאילן המתקיים רק שלש שנים, ולאחר מכן נובל ונופל אינו נחשב אילן לגבי חיוב ערלה. ויש חולקים. [ילקו״י ערלה פרק ד׳ סעיף יח]

יט עץ לימון וכיו״ב, שנטעוהו אך ורק לשם הכנסת הפרי לתוך בקבוק זכוכית צר, והוא לנוי ויופי [שכאשר הפרי גדל קצת, מכניסים אותו לתוך בקבוק וקושרים הבקבוק לעץ, והלימון גדל בתוכו בצורה מיוחדת, ואחר שהלימון גדל מכניסים לתוכו אלכוהול, והוא מיועד לנוי או לריח], אין בזה דין ערלה, ומותר לקנות ולמכור את הלימון הנז׳ גם בתוך שנות ערלה. [ילקו״י שם סי״ט]

פרק ה׳ – על מה חל איסור ערלה

א איסור ערלה חל רק במיני עץ מאכל ולא בעצי סרק. אולם אילן סרק שנוטף ממנו שרף, והוא ראוי לאכילה, יש להחמיר לנהוג בו דין ערלה בארץ ישראל. אבל בחוץ לארץ אין צריך לנהוג בו דין ערלה. ואין ערלה נוהגת בירקות, פירות האדמה, ובכל שאר סוגי צמחים. [ילקו״י ערלה פרק ה׳ ס״א]

ב איסור ערלה חל רק על הפירות ולא על שאר חלקי העץ, כמו ענפים, עלים, גזע העץ, הפרחים, וכל מה שאינו פרי. ואף גזע של עץ שיש בו טעם ואפשר למצוץ את הגזע, אין בו איסור ערלה. [ילקו״י ערלה פרק ה׳ ס״ב]

ג מותר לעשות ריהוט וכדו׳ מעץ של אילן מאכל תוך שנות ערלה [ואף שאסור לקצוץ אילן מאכל, יש אופנים שהתירו לקוצצו, וכן באופן שהאילן נפל מאליו]. וכן מותר לעשות ידית של סכין מעץ של ערלה, ואין בזה כל חשש מצד איסור הנאה מערלה. [ילקו״י ערלה פרק ה׳ ס״ג]

ד מותר להשתמש בגזע עץ של ערלה, או לקשור חבלים לעצים של ערלה, כדי שהקטנים ישחקו על החבל. ולכן חיילי הצבא המתאמנים בלחימה, ומסתתרים אחר אילן מאכל של ערלה, אין בזה איסור שנהנה מאיסור ערלה, שההנאה שלהם היא מהעץ והענפים ולא מהפירות. וכל שכן בשעת הלחימה עצמה. וכן מותר ליקח עצים של אילני מאכל [שנשרו מן הדקל מאליהם, או שקצצם בהיתר, או שנקצצו בידי גוי], לעשות בהם מדורת אש [בל״ג בעומר], וכן מותר ליהנות מהצל של אילן של ערלה, שאין איסור ליהנות מערלה אלא מפירות האילן, ולא מהגזע והענפים. [ילקו״י ערלה פרק ה׳ ס״ד]

ה מותר לקשט את הבתים ואת בתי הכנסת בערב שבועות, בענפים שנקצצו מאילן של ערלה, [אילן העושה פירות], ואין בזה איסור משום הנאה מערלה. [ילקו״י ערלה פרק ה׳ ס״ה]

ו וכן מותר להניח מערב שבת ״עירוב תחומין״ על עץ של ערלה. [ילקו״י ערלה פרק ה׳ ס״ו]

ז מותר לעשות סוכה מקרשים שהם מאילן מאכל של ערלה. ואין בזה איסור הנאה מערלה. וכן מותר לסכך את הסוכה בענפי אילן של מאכל, אפילו תוך ג׳ שנות ערלה, ואין בזה איסור הנאה מערלה, אחר שבעצים אין איסור הנאה מערלה. ואמנם אין לסכך במיני אוכלים. וכן ענפי תאנה ובהם תאנים, וזמורות ובהם ענבים, אם הפסולת מרובה על האוכל מסככין בהם, ואם לאו אין מסככין בהם. [ילקו״י ערלה פרק ה׳ ס״ז]

ח איסור אכילה והנאה בערלה חל הן על הפירות והן על גרעיני הפירות, וכן על הקליפות, ועל הזגים והגרעינים שבענבים, אף שאינם ראויים לאכילה. אבל עלי הגפנים והלולבים שלהם, ועלים וענפים רכים, מותרים משום ערלה, אף אם הם ראויים לאכילה. [ילקו״י ערלה פרק ה׳ ס״ח]

ט מיץ של פירות ערלה או של קליפות של ערלה, או שנעשה מגרעינים של פירות ערלה, אסור מדרבנן. [מלבד מיץ היוצא מן הענבים ומן הזיתים שאסורים מן התורה]. [ילקו״י ערלה פרק ה׳ ס״ט]

י ענבים, זיתים וחרובים, אינם אסורים משום ערלה עד שיעשו בוסר. ויש אומרים דבשאר פירות כבר כשהם סמדר הם אסורים משום ערלה. ויש חולקים ואומרים שכן הדין גם בשאר הפירות, שאינם נאסרים משום ערלה עד שיגיעו לכלל בוסר. [ילקו״י שם פרק ה׳ ס״י]

יא איסור ערלה חל גם על ענבים שלקו ואינן נגמרים בבישולם, והיינו ענבים שנתקלקלו [ושהפילתם הרוח]. וכן דין ערלה נוהג גם בתמרים שאינם מתבשלים על האילן. [וכדי שיהיו ראויים לאכילה נותנים אותם במחצלת או בעפר, על מנת שיתחממו ויוכשרו לאכילה]. אולם ענבים ותמרים אלו פטורים מרבעי. ואם רוצה להחמיר לפדות פירות רבעי אלו בלא ברכה, תבא עליו ברכה. אבל אין להחמיר ולפדות הפירות בברכה. [ילקו״י ערלה פרק ה׳ סעיף יא]

יב האבטיחים שבצלף והתמרות והקפריסין, חייבים בערלה. במה דברים אמורים בארץ ישראל, אבל בחוץ לארץ האבטיחים חייבים, אבל תמרות וקפריסין פטורים. וצלף הצומח בהרים במקום רחוק מן הישוב, והפירות אינם חשובים כדי לטפל בהם ולהביאם לעיר, פטור מערלה, וכל שכן שפטור כשהאילן עולה שם מאליו. [ילקו״י ערלה פרק ה׳ סעיף יב]

יג חצילים, אין בהם משום ערלה. וכן עגבניות אין נוהג בהם דין ערלה. וכיום פשט ההיתר בדבר זה, ולכן אף הרוצה להחמיר, אין לו להחמיר ברבים. [ילקו״י ערלה פרק ה׳ סעיף יג]

יד נוהגים היתר במה שנקרא ״באמייה״ ואין נוהגים בו דין ערלה. [ילקו״י ערלה פרק ה׳ סעיף יד]

טו פרי הפאפיה שמניב פרי כבר בשנה הראשונה, יש לו דין ירק, ולא נוהג בו דין ערלה, ומותר באכילה בשלש השנים הראשונות לזריעתו. וגם בארץ ישראל לא נוהג בו דין ערלה, ומברכים עליו בורא פרי האדמה. [וכל שכן שבחוץ לארץ אין לנהוג דין ערלה בפרי הפאפיה]. וכל שכן תרופה העשויה מקליפת פרי הפאפיה, אף אם ידוע בבירור שלא עברו על הפרי יותר מג׳ שנים, אין לחוש בזה אף בארץ ישראל, אחר שאין דין ערלה בפאפיה. [יחוה דעת חלק ד׳ סימן נב. ילקו״י ערלה פ״ה סט״ו. ושם האריך לדחות מ״ש בספר ברכת ה׳ לחלוק ע״ד מ״ש ביחוה דעת הנ״ל, והביא ה׳ ספיקות לצרפם להקל בפרי הפאפיה, ותמה עליו שהחמיר בזה גם בחו״ל]

טז אין דין ערלה נוהג בבננות, בין בארץ ישראל בין בחוץ לארץ, וכן המנהג פשוט. [ילקו״י ערלה פרק ה׳ סעיף טז]

יז פרי האננס אינו נחשב לאילן ואין לחוש בו כלל לאיסור ערלה לא בארץ ישראל ולא בחוץ לארץ. [ומברכים עליו "בורא פרי האדמה"]. [ילקו"י ערלה פרק ה' סעיף יז]

יח קני סוכר אין נוהג בהם דין ערלה. [דאף שהוא מין אילן, מאחר שעצו הוא פריו, אין בו דין ערלה]. [ילקוט יוסף על הלכות ערלה פרק ה' סעיף יח]

יט צמח הפסיפלורה [שעונית סגולה] אינו נידון כעץ, אלא כירק, ולכן אין נוהג בצמח זה דין ערלה, והולכים בו אחר לקיטה, ויש להרחיקו מהכרם כדין ירקות. [ילקו"י ערלה פרק ה' סעיף יט]

כ עלי ה"קאת" [גאת] אין בהם איסור ערלה, וגם אם נקטפו מעץ ה"קאת" בתוך שלש השנים הראשונות לצמיחתם מותר ללועסם ולמצוץ את המיץ המצוי בהם. [ערלה פ"ה ס"כ]

כא טבליות [כמוסות] שבולעים אותם, ואין בהם טעם לחיך, הנמכרים בבתי מרקחת העשויים מעלי הקאת, והם מועילים לחיזוק כח האדם, ואין בהם שום הכשר מחשש ערלה ומתרומות ומעשרות, עם כל זה מותר לבלוע כדורים אלה, שהרי בלאו הכי אין איסור ערלה בעלי קאת. ואם יש טעם בכדורים, צריך שיהיה לזה הכשר מרבנות מוסמכת, מחשש לתרכובות של איסור המעורבים בכדורים. [אך אין צריך לחוש בזה מצד ערלה ותרומות ומעשרות]. [ילקוט יוסף על הלכות ערלה פרק ה' סעיף כא]

כב הנוטע אילן מאכל לצורך רפואה, ואין דרך הבריאים לאכול ממנו, אין נוהג בו דין ערלה. [ילקוט יוסף על הלכות ערלה פרק ה' סעיף כב]

כג פירות שאינם ראויים למאכל אדם, וראויים רק למאכל בהמה, אין נוהג בהם דין ערלה. [ילקוט יוסף על הלכות ערלה פרק ה' סעיף כג]

כד עלי הגפן אינם אסורים משום ערלה, וניתן לאוכלם גם אם נקטפו מעץ גפן של ערלה. [וכמובן לאחר שהם נקיים היטב מתולעים וחרקים]. [ילקוט יוסף על הלכות ערלה פרק ה' סעיף כד]

כה תות שדה פטור מן הערלה. אבל תותים לבנים הגדלים באילנות, שמברכים עליהם בורא פרי העץ, נוהג בהם דין ערלה. [ילקו"י ערלה פרק ה' סעיף כה]

כו שקדים קטנים מרים, מאחר ומברכים עליהם כשהם קטנים ברכת בורא פרי העץ, יש להחמיר לנהוג בהם דין ערלה. ויש המחלקים בין דין ברכה לדין ערלה ומעשר. ועל כל פנים אין צריך להפריש תרומות ומעשרות משקדים המרים. [ילקו"י ערלה פרק ה' סעיף כו]

כז אין דין ערלה בפלפלין, וכן בפלפל הירוק החריף [הנקרא "בסבא"ס", וכן הנקרא צ'יפקה], אין נוהג בו דין ערלה, אחר שמוציאים פירות תוך שנה לזריעתם, וגם טבעם שהולכים ויורדים בכמות ובאיכות בשנה שלאחר מכן, הלוך וירוד, ובדרך כלל גזעם כלה בסוף ג' שנים, והמנהג פשוט בכמה מדינות לאכלם בלא לחוש לערלה. [ילקוט יוסף ערלה פרק ה' סעיף כז. שוב יצא לאור יביע אומר חלק י', ושם סימן לד עמוד רנב האריך בדין זה, וב"ה שזכינו לכורן לדעתו הרמה, שאין דין ערלה נוהג בפלפל הירוק והחריף משום ספק ספיקא].

כח הצבר [סאברס] נחשב לאילן וחייב בערלה ורבעי. אבל אם נטעו אותו סביב לכרמים לשם גדר וסייג, ולא לשם הפירות, אין נוהג בו דין ערלה. והוא שיהיה ניכר שנטעו אותו שלא לצורך אכילה, וכגון שנטעוהו במקום פירצה, או במקום שצריך לגדר, וכדומה. ואם הוא זן שאין מתעניינים בפירותיו כלל, [הנקרא "נפוליטיס" ועשוי בעיקר לשם אכילת העלים]. אין צריך היכר, ובכל אופן אין דין ערלה בפירותיו. [דהוי ספק ספיקא, שמא בדבר כזה לא צריך שיהיה ניכר שנטעו לשם גדר, ושמא אין צריך שיהיה ניכר בכל אופן]. [ילקו"י ערלה פרק ה' סעיף כח]

כט פרי הפטל, יש אומרים שנוהג בו דין ערלה, ולדבריהם יש ליזהר בדברים שמעורב בהם מין זה, כמו בשוקולד הממולאים בפרי הפטל, ובחליטת תה צמחים שמעורב בו פטל. ויש אומרים שאין דין ערלה נוהג בפטל. ונראה שעל כל פנים בחוץ לארץ יש להקל בזה, אחר שספק ערלה בחוץ לארץ לקולא. [ילקו"י ערלה פרק ה' סעיף כט]

ל בשמים של ערלה, יש בהם דין ערלה ואסור להריח בהם. וכל שכן שאסור לברך עליהם ברכת הריח. ואם אין ידוע אם הם של ערלה או לא, אין לחוש מלברך עליהם, שהולכים אחר הרוב, ורוב הבשמים אינם של ערלה. אולם בהדס אין נוהג דין ערלה, ומותר להריח ולברך על הדס אפילו בתוך ג' שנים. [ואף על פי שהרב נתיבי עם כתב שאין הדבר פשוט, ועל כן יש להמנע מלהריח ולברך על הדס של ערלה, וכן הבינו כמה אחרונים, ובהם הרב שבט הלוי, וכן אמר לי מרן אאמו"ר שלי' בשנת תשנ"א, מכל מקום לדינא יש להקל בזה, ואין דין ערלה בעלי הדס]. וגם בענבי הדס אין נוהג דין ערלה, אף בארץ ישראל. ולענין הורד ראה בסעיף הבא. [שם סע' ל]

לא עלי הורד של ערלה, יש אומרים שנוהג בו דין ערלה בארץ ישראל, ואסור להריחו ולברך עליו ברכת הריח, וכל שכן שאסור באכילה. ויש אומרים שאין נוהג בו דין ערלה, ומותר באכילה, ולהריח בו ולברך עליו ברכת הריח. ולדינא, יש להחמיר בו בארץ ישראל לענין אכילה, אך מותר להריח בו, ואף לברך עליו ברכת הריח. ולכן מטעים מיוחדים של עלי ורד בארי' המשווקים לחנויות טבע, יש להם לחוש שלא לקטוף ורדים של ערלה, בג' השנים הראשונות. אך הנצרך להקל בזה, יש לו על מה לסמוך. [ילקו"י על הל' ערלה פ"ה סל"א]

לב נחלקו הפוסקים בזנגבי״ל, אם נוהג בו דין ערלה או לא, וכן נחלקו ביאסמין אם נוהג בו דין ערלה או לא. ולדינא נראה שאין דין ערלה נוהג ביאסמין, ולא בלואיזה, כל שאינם מיועדים לאכילה בפני עצמן, אלא לתבל בהם את המאכל. [ילקו״י ערלה פרק ה׳ סעיף לב]

לג אין קדושת שביעית נוהגת בערלה, שמאחר ופירות אלה אסורים באכילה, לא קרינן בהו לכם יהיה לאכלה ולא להפסד. וכל הפירות של ערלה שגדלו וחנטו בשביעית, אין צריך לשמור בהם קדושת שביעית. [ילקו״י ערלה פרק ה׳ סעיף לג]

לד אין דין ערלה נוהג בעלי תה. ולכן עלי תה מותרים גם בג׳ השנים הראשונות. [שם סע׳ לד]

לה יש אומרים שאין דין ערלה בגרגירי קפה. ויש חולקים ואומרים שגם בגרגירי הקפה יש דין ערלה, אף שאינן נאכלים כמות שהם. [ילקו״י ערלה פרק ה׳ סעיף לה]

לו עץ הקקאו שמפיקים ממנו שוקולד, ומשקה הקקאו, יש להסתפק אם נוהג בו דין ערלה או לא. [ילקו״י ערלה פרק ה׳ סעיף לו]

פרק ו – שותפות ישראל וגוי במטע ערלה

א מי שנטע עצי פרי וברצונו למעט מהפסדיו בג׳ השנים הראשונות, מעיקר הדין מותר לו למכור לגוי את הפירות של ג׳ שנות ערלה לשלש שנים קודם שיצמחו הפירות באילן, והגוי יאכל פירות אלה. ואין כאן איסור הנאה מפירות ערלה, מאחר שהפירות עדיין לא באו לעולם, ואין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם. [וממילא מה שמכר לגוי הוא מקום צמיחתם של העצים, והעצים לצורך הפירות והעצים עצמם הרי באו לעולם, אך אין בהם איסור הנאה מדין ערלה]. ויש אומרים שבזמנינו בארץ ישראל כל שיש חשש שאם ימכרו את העץ לגוי יחזור וימכור פירות ערלה לישראל אחר, מן הראוי להנהיג שלא לעשות המכירה הנ״ל, אחר שקרוב לודאי שיכשיל בזה ישראל אחר. ואם הפירות של הגוי ימכרו אותם בשוק באופן שיתבטלו ברוב פירות שאינם של ערלה, ואין לחוש בזה אף מתורת הנהגה. [שם פרק ו׳ ס״א]

ב גם בארץ ישראל מותר למכור לגוי פירות שני ערלה לשלש שנים, קודם שהפירות באו לעולם, ואין לחוש בזה משום לא תחנם. [והיינו באופנים שהתירו הפוסקים למכור בארץ ישראל]. וכבר ביארנו שכל זה מעיקר הדין, אבל מן הראוי להנהיג שלא לעשות המכירה הנ״ל, כל שיש חשש מבורר שהגוי ימכור לישראל ויכשילו באיסור ערלה. [ילקו״י ערלה פרק ו׳ ס״ב]

ג מותר לישראל לומר לגוי, טול אתה את כרמי או את הגינה שיש לו בה אילן ערלה, ועבוד אותה וטול את פירותיה, ואני אטול את כרמך שכבר עברו עליו שלשת שני ערלה, ואעבוד אותו ואטול פירותיו. אבל אסור לעשות חשבון עם הגוי כמה פירות אכל, כדי שיאכל הישראל כנגדן בדקדוק חשבון. [ילקו״י ערלה פרק ו׳ ס״ג]

ד ישראל ועכו״ם שהיו שותפין בנטיעה, אם התנו מתחלת השותפות שיהיה העכו״ם אוכל שני ערלה, וישראל אוכל ג׳ שנים משני היתר כנגד שני הערלה, הרי זה מותר לעשות כן, ובלבד שלא יבואו לחשבון. כיצד, כגון שיחשוב כמה פירות אכל העכו״ם בשני ערלה עד שיאכל ישראל כנגד אותן הפירות, שזה אסור מפני שהוא כמחליף פירות ערלה. ואם לא התנו מתחלה אסור לו להחליף הפירות של ג׳ השנים עם העכו״ם ככל איסורי הנאה. [ילקו״י ערלה פרק ו׳ ס״ד]

ה כבר ביארנו לעיל שאסור לישראל ללקוט פירות לגוי מאילן של הגוי שהוא ערלה, אפילו בחנם, שהרי נהנה במה שמחזיק לו הגוי טובה על זה, ונמצא נהנה מאיסור ערלה. [ילקו״י ערלה פרק ו׳ ס״ה. וראה בילקו״י ערלה במהדורא הראשונה בעמודים סה, וקיט]

ו נכרי שמוכר פירות ואומר של ערלה הן, או של נטע רבעי הן, אינו נאמן, ואפילו אומר מאיש פלוני לקחתים. וכן נכרי שעובד בגן של אילנות, ואומר שהפירות הם של ערלה, אינו נאמן. [ילקו״י ערלה פרק ו׳ ס״ו]

פרק ז׳ – דין ערלה בעציצים, והעברת שתילים

א הנוטע אילן של פירות בתוך עציץ, אפילו אם הוא עציץ שאינו נקוב, הפירות חייבים בערלה. ויש מחלקים בעציץ שאינו נקוב בין עציץ של חרס ועציץ של עץ, ולדינא יש דין ערלה בין בעציץ של חרס ובין בעציץ של עץ. [ילקו״י ערלה פרק ז׳ ס״א]

ב שתילים של אפרסקים וכדו׳ שהיו מונחים במשך כשנה בעפר שבתוך שקיות ניילון, ויש נקב בשקיות בצד כשנים וחצי ס״מ, והם היו מונחות על גבי הקרקע, והשקיות הועברו במשאית רגילה לשטח המטע שבמושב, ובמטע הועבר הגוש [בו קיים השתיל] וניטע במטע, ונתברר על ידי מומחים יראי שמים שאין ספק שהשתילים היו מונחים לחות כמה חודשים קודם חודש אלול תש״ס, ונמצא שאם נדון לחשוב ג׳ שנים של ערלה מזמן שהושתלו שקיות, שנת תש״ס תעלה מן החשבון, כך שפירות שנת תשס״ג, יהיו מותרים לאחר פדיון כדין נטע רבעי. שיש למנות את שנות הערלה מאז זריעת השתילים.

ויש מתירים אפילו אם השקיות הפלסטיק לא היו נקובות, ואפילו שההעברה היתה במכונית לא נקובה. וכל שכן בשקיות ניילון נקובות. ואמנם לכתחלה יש להורות להעביר את השתילים במשאית פתוחה למטה בנקבים גדולים בגודל 2.5 2.5 ס״מ, ורק בדיעבד יש להקל כנזכר. ובהפסד מרובה יש לסמוך על המתירים. וכל ההיתר ניתן כשהשתיל ניטע בגוש מוצק, כך שמסוגל להתקיים י״ד ימים לפחות בלי שיטעוהו בחזרה בקרקע. ועל כן יש ליזהר שבמכוניות לא יזדעזע גוש העפר עד כדי שלא יוכל האילן להתקיים שם שיעור כנ״ל. [ילקו״י ערלה פרק ז׳ ס״ב. שוב נדפסו הדברים בשו״ת יביע אומר חלק י׳ חיו״ד סימן לג עמוד רנא].

ג אילן פירות שעקרוהו והוליכוהו למקום אחר, ולא נשאר גוש עפר מסביב לשרשיו, מונים לו שנות ערלה מחדש. ואם עקרוהו עם העפר שסביב לשרשיו, והוסיף עליו שם עפר ונשרש שם בארץ, אומדים אותו אם היה יכול לחיות בעפר הראשון שבא עמו בלא תוספת עפר אחר, הרי זה כנטוע במקומו ופטור. ואם לאו חייב. והיינו, שהמומחים ראוהו שלא נפסק חיותו של האילן בעת שעקרוהו, עד שהתאחה עם הקרקע במקום החדש, מונין לו מנטיעה הראשונה. וכן אם המומחים ראו את הגוש, והחליטו בו שלא ימות קודם שיתאחה במקום החדש, והלך ונטעו, ולא ראה אם לא נפסק חיותו קודם שנתאחה במקום החדש, הרי זה סומך על המומחים על פי האומד שלהם. ויש אומרים שצריך שהאילן יוכל לחיות ג׳ שנים. ויש אומרים דדי במה שיוכל לחיות ארבע עשרה יום. והעיקר לדינא דאין צריך שיוכל לחיות בגוש ג׳ שנים, אלא די בזה שיכול לחיות בו עד שיקלט במקום אחר [והוא שיעור י״ד יום]. אבל אם האילן מת והתחיל לכמוש וחזר ונשרש, מונים מנטיעה שניה. ואם הדבר ספק, בארץ ישראל אסור ובחוץ לארץ מותר. [ילקו״י ערלה פרק ז׳ ס״ג]

ד אילן מאכל שכבר עברו עליו שנות ערלה, ונקצץ או נשבר, אם נשאר מגזעו מעל פני הקרקע וחזר וגדל, פטור מן הערלה. ואם נקצץ או נשבר בשוה עם פני הקרקע, או נמוך מפני הקרקע, וחזר וגדל, מונים לו שנות ערלה מחדש, משעת הקציצה או השבירה. ויש אומרים שאם נשאר פחות מטפח מעל פני הקרקע מונים מחדש. והעיקר כסברא ראשונה. [ילקו״י ערלה פרק ז׳ ס״ד]

ה כרם שרצו להחליף את הזן, וקצצו את כולו עד למתחת לפני האדמה, ואז הרכיבוהו וחזרו וכיסו באדמה, מונין לו מחדש ג׳ שנות ערלה. [ילקו״י ערלה פרק ז׳ ס״ה]

ו אילן שנעקר ונשתייר בו שורש מחובר אפילו כעובי המחט, שמותחין בו הבגד לאחר אריגה, בידוע שיכול לחיות בלא תוספת עפר, ופטור אפילו הוסיף עליו עפר הרבה.[שם ס״ו]

פרק ח – ערלה בהרכבה והברכה

א הנוטע גרעין, או הנוטע ענף, או שעקר את כל האילן ונטעו במקום אחר, כולם חייבים בערלה, ומונים מחדש שנות ערלה מזמן הנטיעה [דהיינו מזמן שהנטיעה נקלטת בקרקע].[שם פ״ח]

ב המרכיב יחור באילן [דהיינו שקצץ ענף מאילן מאכל, ותחב אותו בחתך שנעשה בגזע אילן מאכל אחר], חייב בערלה. ודוקא שהרכיב ענף שעבר עליו שנות ערלה, באילן שטרם עברו עליו שנות ערלה. ודוקא שחתכו מצד זה מעיקר האילן, או שאינו יונק ממנו, אבל כל זמן שהוא מחובר ויונק ממנו חשוב כאחד מענפיו, ופטור. ואם הרכיב יחור באילן זקן שעברו עליו שנות ערלה, הפירות היוצאים מענף זה אין בהם דין ערלה. והמחמיר תבא עליו ברכת טוב. וכן המבריך, [דהיינו שעושה גומא ליד האילן ומשפיל אחד מענפי האילן, ומטמין אמצעיתו בגומא, וראשו יוצא מהצד האחר ונעשה אילן], חייב בערלה. ואם לאחר שגדל הענף שהבריך, הבריך ממנו עוד ענף אחר בארץ, ועשה כן כמה פעמים בזה אחר זה, כל זמן שהראשון מחובר לעיקר האילן כולם פטורים. הפסיק הראשון מעיקר האילן חייבים. ומתחילים למנות להם משעה שהפסיק, והעיקר פטור. ואם נעקר העיקר מהקרקע חוזר להיות טפל לענף שהבריך. ומונין בין לעיקר בין לענף משעה שנעקר. [ילקו״י ערלה פרק ח׳ ס״ב]

ג יש אומרים שדין ערלה נוהג במבריך ומרכיב גם בחוץ לארץ, ורק בספיקות וכדו׳ יש להקל בחוץ לארץ. ויש חולקים ואומרים שדין ערלה בהברכה והרכבה אינה נוהגת אלא בארץ ישראל, אבל בחוץ לארץ אין דין ערלה במבריך ומרכיב, גם בודאי ערלה. וכן נראה עיקר. ואין להורות להחמיר בדבר זה נגד כל חכמי הדורות שהקילו בדין ערלה בהברכה והרכבה בחוץ לארץ. והמחמיר יחמיר לעצמו בלבד. [ילקו״י ערלה פרק ח׳ ס״ג]

ד ענף שהוברך והשריש, ועדיין עיקר יניקתו מן האילן, נחשב לאחד מענפי האילן ודינו כדין האילן. ואם נותק הענף מן האילן, או שנפסקה יניקתו ממנו, מונים לו שנות ערלה מחדש משעה שנותק או משעה שנפסקה יניקתו. [ילקו״י ערלה פרק ח׳ ס״ד]

ה אם היו פירות על אותו ענף בשעת ההרכבה או ההברכה, אם קטפם לפני שחתך הענף ממקורו, מותרים באכילה. ואם לא קטפם לפני שחתך הענף ממקורו והוסיפו לגדול, אם הוסיפו עד כדי שאין מאתים חלקים של היתר כנגד אותו חלק שגדל, נאסרו הפירות בערלה. ואם לא הוסיפו על אחד ממאתים חלקים הפירות מותרים. ואם לא חנטו הפירות שעל הענף לפני שחתכו ממקורו, ואחר שחתכו ממקורו חנטו, אסורים בערלה. וענף של ערלה

מליאה פירות, שהורכב או הוברך בתוך אילן זקן שעברו עליו שנות ערלה, אפילו גדלו הרבה, הפירות אסורים משום ערלה, שאין גידולי היתר מעלין את האיסור, ולכן ישליך את כל הפירות שהיו עליה מקודם. [ילקו״י ערלה פרק ח׳ ס״ה]

ו מנהג החקלאים להבריך גפנים בכל שנה, ואף על פי כן מותר לשתות יין מגפני העובדי כוכבים בחוץ לארץ, משום דספק ערלה מותר. ואפילו בכרמים שישראל עובדים אותם ומבריכים אותם בכל שנה, מותר, משום דמבריך ומרכיב אינו חייב אלא בארץ, אבל לא בחוצה לארץ. וסוריה דינה כחוץ לארץ לענין זה. ויש למצוא היתר גם לבני ארץ ישראל, ביין של כרמי העובדי כוכבים, משום דרובא דגפנים אינם ערלה. ואפילו בכרמים שידוע שיש בהם ערלה, יש להתירם, משום דקודם שיעברו עליהם שני ערלה אינם עושים פירות טובים הראויים לעשות מהן יין. [ילקו״י ערלה פרק ח׳ ס״ו]

ז גוי שהרכיב אילן מאכל על גבי אילן סרק, חייב בערלה. וכבר ביארנו שכל זה דוקא שהרכיב ענף שעבר עליו שנות ערלה, באילן שטרם עברו עליו שנות ערלה. ודוקא שחתכו מצד זה מעיקר האילן, או שאינו יונק ממנו, אבל כל זמן שהוא מחובר ויונק ממנו חשוב כאחד מענפיו, ופטור. ואם הרכיב יחור באילן זקן שעברו עליו שנות ערלה, הפירות היוצאים מענף זה אין בהם דין ערלה. והמחמיר תבא עליו ברכת טוב. [ילקו״י ערלה פרק ח׳ ס״ז]

ח המרכיב ענף שעדיין לא עברו עליו ג׳ שנות ערלה בעץ שאף הוא לא עברו עליו שנות ערלה, אבל אותו עץ עומד לקורות וסייג ולא לאכילה, אותם הפירות שיגדלו על הענף המורכב יהיו חייבים בערלה. ויש אומרים שגם כל מה שיגדל מעתה על אותו עץ יהיה חייב בערלה. ומאימתי מונים ג׳ שנות ערלה, יש אומרים משעת נטיעת האילן שבו הורכב הענף. ויש אומרים משעת ההרכבה. ויש אומרים שגם באופן כזה שהרכיב בתוך אילן העומד לסייג הענף בטל בעץ והפירות מותרים. [ילקו״י ערלה פרק ח׳ ס״ט]

ט מי שנטע כרם גדול ולא הוציא פריו, ואחר כך הוברר לו שרימוהו ומכרו לו שתילים שאינם עושים פירות, והתקנה היא להרכיב אותם בעין רכב מסוג המתאים לזה, ועל ידי זה יתנו פירות, וכן עשו. העיקר לדינא שגם בכנות הזכריים שהרכיבם ביחורים מגפנים אחרים, אם כבר עברו על הכנות שלש שנים, אינם חייבים בערלה ולא ברבעי, דבודאי דלא גריעי מאילן סרק ומעץ הנטוע לסייג ולקורות, שאין בהם דין ערלה כלל, ועם כל זה כשעברו שלש שנים שוב לא שייך בהם דין ערלה, הכא נמי באלו שאין בהם עוד חיוב ערלה. [ילקו״י ערלה פרק ח׳ ס״י]

פרק ט׳ – ערלה בארבעת המינים

א אף הנוטע אילן לשם מצוה, וכגון לצורך מצות אתרוג, חייב בערלה. וממילא אתרוג שידוע שהוא של ערלה פסול לקחתו למצות ארבעת המינים, בין ביום הראשון ובין בשאר הימים. ובחוץ לארץ אם אין לו אתרוג אחר, יכול לקחת אתרוג של ערלה הגדל בחוץ לארץ. אך לא יברך. [ואתרוג של טבל שלא הפרישו ממנו תרומות ומעשרות, אם אין אתרוג אחר יטלנו בלא ברכה. ואתרוג שנלקח מפרדס של גוים, והמירוח היה על ידי ישראל, חייב בתרומות ומעשרות בלא ברכה, ומיהו אם שכח להפריש עליהם תרומות ומעשרות, ונזכר רק ביום טוב, יכול ליטול מן האתרוגים הללו ביום טוב ראשון של חג ולברך עליהם]. [ילקו״י ערלה פרק ט׳ סעיף א]

ב אתרוגי ארץ ישראל, לכתחלה יש לקנות מאדם ירא שמים ונאמן, או מפרדס שיש עליו הכשר של רבנים, המעידים שאין באתרוגים חשש ערלה. אולם מעיקר הדין הקונה אתרוג, אינו צריך לחוש שמא הוא מערלה, אחר שרוב ככל האתרוגים בארץ אינם מערלה, ואמרינן בזה דכל דפריש מרובא פריש. ומכל מקום היכא דאפשר לברר בנקל אם האתרוג הוא ערלה, טוב ונכון לשאול ולברר על כך. [והדבר ברור שעל בעלי הפרדסים של האתרוגים ליזהר שלא לשווק אתרוגי ערלה אף שהם לצורך מצוה]. [ילקו״י הלכות ערלה פרק ט סע׳ ב]

ג בהיות ובעץ האתרוג יש בו קוצים, לפיכך יש הזורעים אותו לשם גדר וסייג, ובזה כל האתרוגים הגדלים בעץ זה אין נוהג בהם דין ערלה, ומותר לקחת אתרוגים אלה לשם מצוה אף בשנותיו הראשונות, אחר שהעץ לא נזרע לשם הפירות, והאתרוג מותר גם באכילה אחר שאין בו דין ערלה. והוא שיהיה ניכר שהעץ ניטע לשם גדר וסייג, וכגון שנטעו במקום פירצה, או שמשפה את הענפים שיתעבו וכדו׳. [ילקו״י ערלה פרק ט׳ ס״ג]

ד עץ תמר שניטע רק לצורך הלולבים למצות ארבעת המינים, התמרים שבו חייבים בערלה ובנטע רבעי. אבל הלולבים עצמם אין נוהג בהם דין ערלה, שאין דין ערלה אלא בפרי, ולכן מותר לקחת למצות ארבעת המינים לולב שידוע בבירור שהוא של ערלה. [ילקו״י ערלה פ״ט ס״ד]

ה אתרוג של ערלה, שנתערב באתרוג אחר כשר, [או בכמה אתרוגים כשרים], אם יש לו אתרוג אחר כשר, אין לו ליקח מהאתרוגים הנ״ל, אפילו על ידי שיקח את שני האתרוגים. וכל שכן שאסור לו לברך על זה. אך אם אין לו אתרוג אחר, יקח את שניהם בלא ברכה, ויכוין שיוצא ידי חובה באתרוג הכשר לנטילה. ובמשך היום אם ימצא אתרוג כשר אחר, יטול אותו. [ילקו״י ערלה פרק ט׳ ס״ה]

ו אתרוג של ערלה אסור להריח בו, אך אין האיסור חל אלא משעה שחל על הפרי איסור ערלה, ולכן מותר להריח את פריחת פירות הערלה. [ילקו״י ערלה פרק ט׳ ס״ו]

ז אין דין ערלה נוהג לא בערבה ולא בהדס, ולכן מותר לקחת הדס וערבה של ערלה למצות ארבעת המינים. [ילקו״י ערלה פרק ט׳ ס״ז]

פרק י׳ — דין ספק ערלה — [קניית פירות כשיש חשש ערלה]

א ספק ערלה בארץ ישראל אסורה, ובחוץ לארץ מותרת. [וכשיש רוב להיתר הולכים להקל גם בארץ ישראל]. ויש אומרים דספק ערלה בחוץ לארץ שמותר היינו דוקא בספק במציאות, אבל בספק בדין אין להקל בספק ערלה בחוץ לארץ. ולדינא גם בספיקא דדינא ספק ערלה בחוץ לארץ מותר אף לדידן דהוי מהלכה למשה מסיני. [ולענין פירות הנמכרים בשוק ואין ידוע אם הם של ערלה, ראה להלן סעיף ג׳]. [ילקו״י ערלה פרק י׳ ס״א]

ב מקומות שכבשום עולי מצרים ולא כבשום עולי בבל, יש לצדד שאין ערלה נוהגת בהם אלא מהלכה למשה מסיני [שמותר מספק], וכל שיש ספק אם הם פירות ערלה או לא, הולכים לקולא. ולכן פירות שגדלו במקומות אלה אם יש ספק אם הם של ערלה או לא, יש לצדד להקל [בפרט כשיש סניף נוסף]. אבל פירות שגדלו בשטח שכבשום עולי בבל, נוהג בהם דין ערלה מן התורה, ולכן בספק יש להחמיר ככל ספק דאורייתא לחומרא. [ילקו״י ערלה פרק י׳ ס״ב]

ג ענבים הנמכרים בשוק, [או שאר פירות שמצוי בהם ערלה] הנמכרים בשוק, ויש בהם חשש שמא הם פירות ערלה, מעיקר הדין מותר לקנותם ולאוכלם בלא בירור כשרותם לפי תעודה מרב מוסמך. כל שרוב הפירות בשוק אינם מערלה, דכל דפריש מרובא פריש. והמחמיר שלא לקנות אלא ענבים המובאים בהשגחת הרבנות המקומית ישא ברכה מאת ה׳. [שגם במקום שיש ספק ספיקא שייך מדת חסידות לפרוש מהספק]. [ילקו״י ערלה פ׳ י׳ ס״ג]

ד המבקש אישור מהרבנות שכרמיו אינם פירות ערלה, אך אין ברצונו להכשיר את פרדסי התפוחים והאפרסקים שלו מאיסור ערלה, בטענה שזה יגרום לו הפסד, יש להיזדקק ליתן לו אישור לכרמיו, כשמסכים להשמיד את פירות הערלה של הענבים, ואין לכרוך את כרמיו עם סירובו לפקח על התפוחים והאפרסקים. שכל מה שאנו יכולים למעט באיסור אנו עושים. [וכל שכן אם הבעלים טוענים שימכרו את פרדסי התפוחים לגוי, שבזה קיל טפי להיזדקק להם ליתן הכשר]. [ילקו״י ערלה פרק י׳ ס״ד]

ה פירות ערלה ודאי שנתערבו בפירות המותרים באכילה, צריך שיהיה מאתים כנגד פירות הערלה כדי לבטל התערובת. וכל זה במין במינו, אבל סוג פירות בסוג פירות אחר, ניכר האיסור, בטל בששים כשאר איסורין. [ילקו״י ערלה פרק י׳ ס״ה]

ו עד אחד נאמן באיסורין להתיר ולא להחמיר, ולפיכך עד אחד שאמר שאלו פירות ערלה, אינו נאמן לאוסרם. והיינו היכא שהפירות הוחזקו בהיתר, ובא עד אחד ומעיד שהם ערלה, אינו נאמן להחמיר. אולם האומר לחבירו נתנסך יינך, אם הוא בידו נאמן לאסור, ואפילו אם אינו עתה בידו, שכבר הוחזר לבעלים, אם בפעם ראשונה שמצאו אמר לו נתנסך יינך, נאמן אפילו אם הבעל מכחישו. אבל אם הוא בידו ולא אמר כן לבעל בפעם הראשונה שראהו, ואמר לו אחר כך, אינו נאמן אם הבעלים מכחיש, או אומר איני דע, אבל אם שתק שתיקה כהודאה דמיא. [ילקו״י ערלה פרק י׳ ס״ו]

ז המעיד על פירות שהם של ערלה, ויש לו חלק בפירות אלה, ודאי דנאמן על שלו לאסור את הפירות משום ערלה, ומתוך שנאמן על שלו נאמן לאסור גם את הכל. [ילקו״י ערלה פ׳ ס״ז]

ח בעל כרמים שיש לו גם כרם של ערלה, והעמיס פירות על המשאית לשולחם לשוק, ומעיד שהפירות שהעמיס הם מהכרם שכבר עברו עליו שנות ערלה, והרב נותן ההכשר מאשר את דבריו. אך קם עליו עורר שראה שהפועלים קטפו מהפירות של כרם ערלה, ומסתמא עירבו אותם עם שאר הענבים. ובעל הכרם טוען שהשמיד את כל הפירות של הערלה, אחר שהפועלים קטפום בלא ידיעתו, יש להתיר את הענבים שבמשאית, ואין לחוש בהם לערלה. [ילקו״י ערלה פרק י׳ ס״ח]

ט גוי שהיה מוכר פירות ואמר של ערלה הן, או של נטע רבעי הן, אינו נאמן, ואפילו אמר מאיש פלוני לקחתים. [ומיהו אם לפי תומו אומר כן, יש לחוש ולהחמיר]. [ערלה פרק י׳ סעיף ט]

סימן רצד — פרק יא — דין נטע רבעי — [סעיף ו׳]

א נאמר בתורה (ויקרא יט, כג): ״ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש הלולים לה׳״. ולמדו חז״ל (קידושין נד.): קדש קדש ממעשר שני, כשם שמעשר שני קדש ונאכל לבעלים בירושלים וצריך פדיון, כך פירות של השנה הרביעית, הנקראים פירות נטע רבעי, הרי הם קדש ונאכלים לבעלים בירושלים, ומיום שחרב בית המקדש אסור לאכלם בירושלים, אלא צריך לפדות פירות אלו. והיינו, כל הפירות שחנטו בשנה הרביעית לנטיעת האילן, יהיה מותר לאוכלם רק לאחר שיחללו את קדושתם על מטבע השוה פרוטה [רבע עשירית גרם של כסף טהור], לאחר שיגמרו ויתלשו את הפירות. [ילקו״י ערלה פרק יא ס״א]

ב בזמנינו החילול הוא על מטבע שכשלעצמה אינה כסף כלל, אלא מתכת. וניתן לחלל עליה הגם שכתוב ״וצרת הכסף״, לפי שהיא נסחרת כחוק וחשובה ככסף. לפיכך נוהגים שלא לחלל על שטרות כסף כי אם על מטבעות. [וראה לקמן סעיף ט׳]. [ילקו״י ערלה פרק יא ס״ב]

ג לכתחלה יש לפדות את הפירות רק אחר שתלשן מהעץ, ולא כשהפירות מחוברים לעץ, אפילו אם כבר הפרי נגמר לגמרי וראוי לאכילה. ואמנם כשיש צורך יכול לפדות הפירות במחובר על פרוטה, בתנאי שלא יחול הפדיון עד שהפירות יתלשו. ויצניע את הפרוטה עד גמר תלישתן. ואחר כך ישליך את

הפרוטה לים הגדול, או ישחקנה וישברנה ויאבדנה מן העולם. וכן יעשה מי שיש לו פועלים יהודים האוכלים מהפירות של רבעי בעת הבציר, וכדי שלא להכשילם באכילת רבעי קודם החילול, רשאי לחלל את הפירות אף כשהם עדיין מחוברים, וכפי התנאי הנזכר. [אך כשמחלל במחובר לא יברך]. [ילקו״י ערלה פרק יא ס״ג]

ד מי שיש לו מטע של פירות נטע רבעי, וחושש שהפועלים היהודים יאכלו מפירות אלה בעת הבציר, עדיף שיכין ארגזי פרי מחולל בצד המטע, ויבקש מהעובדים לאכול רק משם. ואם יש חשש שלא כולם ישמעו להוראה זו, יחלל נטע רבעי גם במחובר. ולפני תחלת העבודה יאמרו הבעלים, אם ההלכה כשיטת האומרים שאפשר לחלל נטע רבעי במחובר, אזי יחול החילול בפרי שילקט רגע לפני הלקיטה, שאז הפרי עדיין ברשות בעליו, ואם ההלכה היא שאין חילול במחובר, אזי יחול החילול אחר הלקיטה. ולא יברך על החילול באופן כזה. [ילקו״י ערלה פרק יא ס״ד]

ה אף על פי שמן התורה הכל יכולים לפדות את פירות רבעי, תקנו חכמים שאותם הגרים במרחק מהלך יום אחד מירושלים, לא יפדו את פירותיהם, אלא יעלום לירושלים, כדי לעטר את שוקי ירושלים בפירות. ולא נאמרה תקנה זו אלא בענבים, אבל בשאר פירות ניתן לפדותם אף במקומות הסמוכים לחומה. ומשחרב בית המקדש אף הענבים נפדים סמוך לחומה. [ילקו״י ערלה פרק יא ס״ה]

ו יש מי שאומר שפירות הגדלין בירושלים בזמן הזה, יכולים לאוכלם בשנה הרביעית אף בלא פדיון. ולדינא אין להקל בזה, ואף פירות הגדלין בירושלים צריכים פדייה בשנה הרביעית. [וכל שכן בירושלים החדשה שמחוץ לחומות]. ופירות רבעי שגדלו בירושלים עצמה אין לפדותן אלא לאחר שיתלשו ויוכשרו לקבל טומאה. [ילקו״י ערלה פרק יא ס״ו]

ז פירות נטע רבעי שאסורים בשנה הרביעית קודם שנפדו, אין האיסור חל אלא על הפרי, אבל כל מה שאינו פרי, אף אם נאסר בערלה, אין בו איסור נטע רבעי, וכגון הגרעינים והקליפות של הפרי, וכן תמרים שאינן מתבשלים, וענבים שלקו ואין נגמרים בבישולן, כל אלה פטורים מדין רבעי, אף שיש בהם חיוב ערלה. [ילקו״י ערלה פרק יא ס״ז]

ח יש אומרים שפירות רבעי אסורות גם בהנאה קודם שנפדו, ויש חולקים ואומרים שאין פירות אלו אסורין אלא באכילה, אבל לא בהנאה. [ילקו״י ערלה פרק יא ס״ח]

ט מעיקר הדין כשם שניתן לחלל פירות נטע רבעי בפרוטה, כך ניתן לחללם על פירות השוים פרוטה. ויאמר הרי כל הפירות האלו וחומשם מחוללין על חיטים אלו, או על שעורים אלו וכיוצא בהם. וישרפם כדי שלא יאכלום אחרים, ויאכל את הפירות שנתחללו. ויש חולקים ואומרים שאין לחלל נטע רבעי אלא על מטבע כסף. והעיקר לדינא כסברא ראשונה, ומכל מקום ראוי ונכון לחוש שלא לפדות אלא בכסף. [ילקו״י ערלה פרק יא ס״ט]

י כיצד פודין פירות של נטע רבעי? לאחר שלוקט הפירות מן האילן לוקח מטבע השוה פרוטה, ומברך: ״ברוך אתה ה׳ אלוקינו מלך העולם, אשר קדשנו במצותיו וצונו על פדיון רבעי״. ואחר שבירך אומר: כל קדושת הפירות הללו, הם וחומשם מחוללים על שוה פרוטה זו. [ודוקא כשהפירות שלו בעי להוסיף חומש, הא לאו הכי לא צריך להוסיף וחומשו]. ואחר שהפירות נפדו הם מותרים באכילה, ואינם חייבים בתרומות ומעשרות. ופטורים מלקט שכחה ופאה, פרט ועוללות. [וראה עוד להלן סעיף טו]. ואת הפרוטה ישליך לים הגדול, או ישחקנה וישברנה ויאבדנה מן העולם. וכן אם פודה בפירות כגון חטים או שעורים ישרפם ויאבדם מן העולם. [ראה בסעיף הנ״ל]. [ילקו״י ערלה פרק יא ס״י]

יא בזמנינו ניתן לפדות נטע רבעי אף על מטבע של דולר [של ארה״ב, או מטבע של שאר מדינות], לפי שמטבע זה נסחר בכל המדינות והכל מתחשבים בו כמטבע. [שם ערלה פי״א סי״א]

יב יש שנהגו לומר נוסח פדיון נטע רבעי שלש פעמים, לחיזוק הדבר, אך אין זה לעיכובא כלל. ולכן אם אמר פעם אחת את הנוסח הנ״ל, די בזה. [ילקו״י ערלה פרק יא סעיף יב]

יג אין לברך שהחיינו בשעה שפודה את הנטע רבעי. [ילקו״י ערלה פרק יא סעיף יג]

יד אחר שפדה את הפירות, הפירות מותרים באכילה מיד, ואין צריך להמתין לשנה חמישית. [ילקו״י ערלה פרק יא סעיף יד]

טו יש לברר את יום הנטיעה ויום החנטה של הפירות בדיוק, כדי לדעת אם אין הפירות שייכים לשנה חמישית, שאם נטע לפני ט״ז באב, מיד בסוף אלול של השנה הראשונה עלתה לו שנה, וכעבור שנתיים מט״ו בשבט כל הפירות שיחנטו מאז והלאה נקראים נטע רבעי. ואחר הפדיון פטורים מתרומות ומעשרות. והפירות שיחנטו בשנה שאחריה [אחרי ט״ו בשבט] שייכים לשנה חמישית ואינם צריכים פדיון, וחייבים בתרומות ומעשרות. ולכן כל הפירות שיחנטו לאחר ט״ו בשבט תשס״ד [באופן שנטע אותם כמבואר בסעיפים הקודמים בהלכות ערלה], הרי הם חולין גמורים, ולאחר שיפריש מהם תרומות ומעשרות כהלכה מותרים באכילה. [ילקו״י ערלה פרק יא סט״ו]

טז יש נוהגים לומר לאחר שפדה את הפירות: "רבון העולמים גלוי וידוע לפניך, בזמן שבית המקדש היה קיים היו הפירות רבעי להקדש, ועכשיו שאין בית המקדש קיים, יהי רצון מלפניך שתהא פרוטה זו להקדש [ממון גבוה], ויצאו פירות אלו לחולין". ואנו אין מנהגינו לומר זאת, וגם הנוהגים לומר כן יאמרו זאת רק אחר הברכה והחילול, ולא יפסיקו בין הברכה לחילול. [ילקו"י ערלה פרק יא סט"ז]

יז דין נטע רבעי נוהג בארץ ישראל בכל האילנות, ולא רק בכרם ענבים. ובחוץ לארץ, יש אומרים שאין דין רבעי נוהג שם אלא בכרם של גפנים, ולא בשאר אילנות, אולם מרן השלחן ערוך מחמיר, וסובר שדין רבעי נוהג בכל האילנות. ואנו שקבלנו עלינו הוראות מרן עלינו לנהוג כדבריו, ולכן רבעי של שאר האילנות בחו"ל נפדה אפילו במחובר בפרוטה "בלי ברכה", שספק ברכות להקל. והאשכנזים יכולים להקל בדבר. [יביע אומר ח"י חיו"ד סי' לה עמ' רנד. ואמנם בילקו"י על הלכות ערלה, מהדורא ראשונה, פרק יא סעיף יז, כתבנו כדעת המהריק"ש ונהר מצרים, שביארו בדעת מרן שאין נטע רבעי נוהג בחו"ל. אך ביביע אומר שם העיר על המהריק"ש ונקט בדעת מרן להחמיר. וכתבנו כאן (וכן בילקו"י ערלה מהדורא שניה) כמו שנתבאר ביביע אומר, משום דבטלה דעתינו מפני דעתו הרחבה].

יח כבר נתבאר שהפדיון שיעשה בכרם רבעי הוא כך: אחר שיתלוש הענבים מן הכרם כל מה שהוא צריך, יניחם לפניו כשהם תלושים, ויקח בידו פרוטה אחת ויאמר: קדושת הענבים האלה שהם כרם רבעי תחול על פרוטה זו, ותהיה הפרוטה קודש, ופירות הענבים האלה יצאו לחולין. [ילקו"י ערלה פרק יא סי"ח]

יט פירות נטע רבעי שטעמם נעשה טעם פגום, כשם שאין בהם קדושת מעשר, כך אין בהם קדושת נטע רבעי, ואין צריך לפדותם כלל. [ילקו"י ערלה פרק יא סי"ט]

כ כבר ביארנו שכרם רבעי אין מפרישין ממנו תרומות ומעשרות, כשם שאין מפרישין ממעשר שני. כלומר, שכמו שמעשר שני נאכל בירושלים כולו לבעלים בלי להפריש ממנו אחד מעשרה ללויים ולכהנים, הוא הדין כרם רבעי שהוקש למעשר שני, דינו כמעשר שני ממש שנאכל בירושלים בלי להפריש ממנו תרומות ומעשרות, וצריך ליזהר שלא יתערבו הפירות של רבעי בפירות אחרים, כדי שלא יבואו לידי תקלה להפריש מן הפטור על החיוב. וכן אין דין לקט שכחה ופאה ועוללות בנטע רבעי. [ילקו"י ערלה פרק יא ס"כ]

כא אם שכח את יום הנטיעה ונסתפק אם הפירות הם משנה רביעית או שנה חמישית, יש לפדותם על שוה פרוטה בלא ברכה, ולהפריש תרומות ומעשרות בלא ברכה. [שם פי"א סכ"א]

כב מי שיש לו אילנות מאכל של השנה הרביעית, והוצרך לקוצצם לצורך הרחבת דירתו וכדומה, יש שנסתפקו אם מותר לו לקוצצם אחר שיש קדושה בפירות רבעי. ואם קוצץ את האילן בשנה הרביעית עוד בטרם שהיו בו פירות, בזה ודאי שמותר, אחר שאינו מאבד את הפירות בידים, אלא בגרמא. [ויש לצדד להקל גם כשיש פירות באילן, דקציצת האילן אינה אלא גרמא להפסד הפירות]. [ילקו"י ערלה פרק יא סעיף כב]

כג מי שיש לו פירות של השנה הרביעית המחוברים עדיין לאילן, ואינו רוצה ללקטן ולפדותן, יש להסתפק אם רשאי להשאירם על העץ אף שנרקבים שם, או שיש לאסור בזה אחר שגורם לביטול מצות פדיון נטע רבעי. [ילקו"י ערלה פרק יא סעיף כג]

כד נטע רבעי נוהג גם בשנת השמיטה, ולכן מי שיש לו פרדס ומפקיר אותו בשנת השמיטה כדין, יש לו לציין בשלט במקום שנראה לעין, כי פירות אלו הם פירות רבעי, וכל הבא לאוכלן יחללם כדין. [ומי שברשותו פירות רבעי בשנת השמיטה, עליו להפקירן כדין שאר כל המטעים שברשותו]. [ילקו"י ערלה פרק יא סעיף כד]

כה גם הבעלים או הממונים על אוצר בית דין רשאים לחלל את פירות נטע רבעי בשביעית, דאף שאין הפירות ברשותו אלא הפקר לכל, מכל מקום מותר להם לחלל את הפירות. וכשמחלל, אין המעות נתפסים בקדושת שביעית, כיון שאינו מתכוין לחלל אלא את קדושת הרבעי ולא את השביעית. [ילקו"י ערלה פרק יא סעיף כה. ושם בהערה אם צריך להוסיף חומש]

כו מי שחושש שמא הבאים ללקוט פירות משדהו בשנה השביעית, לא יבחינו בציון השלט שפירות אלה הם של רבעי, יכול טרם הקטיף להכין כמות מטבעות וללקוט מעט כפי המותר לו, ולחלל את שלו בברכה ובתוספת חומש [אם זה ודאי רבעי], ויוסיף ויאמר כל הרבעי שבמטע זה לכשיתלש בכל יום ויום, יהיה מחולל על פרוטה מתוך המטבעות שייחדתים לכך. אך לכתחלה אין לחלל את הפירות במחובר, שאין חילול במחובר. ואמנם כשיש צורך יכול לפדות הפירות במחובר על פרוטה, בתנאי שלא יחול הפדיון עד שהפירות יתלשו. ויצניע את הפרוטה עד גמר תלישתן, וכמבואר לעיל. [ילקו"י ערלה פי"א סעיף כו]